

PRVODECEMBARSKI SENTIMENTI I PETOPROSINAČKE OPOMENE

Kao što znamo, knjige ocjenjujemo ne samo po onome što se nalazi između njihovih korica, po načinu i stilu kojim su pisane, po broju ilustracija ili podrubnih bilježaka, i po odgovorima koje daju, nego i po onome na što nas potiču, po pitanjima koja postavljaju, po sumnjama koja otvaraju i po mislima koje nam nameću.

Ova knjiga dr. Mislava Gabelice i dr. Stjepana Matkovića o petoprosinačkoj pobuni 1918., kao prva sveobuhvatna znanstvena studija o jednom od mitskih događaja naše povijesti, desetljećima prešućivanim prosvjedima na zagrebačkim ulicama i o krvoproliću na središnjem trgu što ga gledamo iz ovih istodobno slavinih i tužnih prostorija, pokazuje nam da su i ti događaji – baš kao i svi drugi – složeniji nego što se to na prvi pogled čini, i da su i njihovi uzroci i njihove posljedice dalekosežniji nego što su vjerovali i sudionici i suvremenici uopće, uključujući i one koji su te petoprosinačke demonstracije tijekom beskrajno dugih jugoslavenskih desetljeća, njih skoro sedam, htjeli silom izbrisati iz našega pamćenja, iz naše pojedinačne i kolektivne svijesti.

U tome su, dakako, u nemaloj mjeri i uspijevali, pa je niz hrvatskih naraštaja odrâstao, stasao, sazrijevao, promišljao vlastitu i nacionalnu sudbinu, pa onda i umirao, i ne znajući za taj događaj, i za intelektualni, emocionalni i nacionalno-politički naboj koji je u njemu kondenziran.

Nismo imali države ni slobode, pa onda nismo imali ni spomenika ni spomena na nj.

Jer, kao što je feljtonu „De monumentis“ – potaknutom raspravama o spomeniku nedavno preminulome hrvatskom književniku i starčevićanskom političaru Eugenu Kumičiću – 1904. zapisao Antun Gustav Matoš, spomenici se ne podižu pokojnicima, nego se dižu idejama.

Pojedinci, oni veliki među njima, utjelovljuju ideje i samo po idejama su veliki, i samo po njima ih kasniji naraštaji pamte.

Ono što se je zabranjivalo zabranom sjećanja na petoprosinačke događaje i zabranom čašćenja petoprosinačkih žrtava, bila je upravo – ideja: ideja slobode i ideja neovisne hrvatske države.

A, kao što to sa zabranama obično biva, postignuti su upravo suprotni rezultati: Peti Prosinca 1918. mogao je ostati jedan od krvavih incidenata kakvi su se tih tjedana i mjeseci, zbog raznih razloga i u različitim okolnostima, događali diljem srednjoeuropsko-sredozemnog prostora, ali je postao nešto drugo: postao je jedan od simbola hrvatskog otpora stvaranju jugoslavenske države, prvi korak na putu koji je do Travanjskoga rata 1941. popločan s oko tri tisuće hrvatskih tjelesa, i još s desetcima tisuća izbijenih zuba, slomljenih rebara, izmlaćenih bubrega i izubijanih tabana.

O tim tisućama, dakako, u jugoslavenskim školama nismo učili. O njima se nije govorilo u javnosti, o njima nisu pisale novine, njih su zaobilazili i povjesničari.

Jasno je i zašto: trebalo je te tisuće prešutjeti i zaboraviti, kako bi odgovor s hrvatske strane, koji je prije ili kasnije morao doći (jer to se, kako je u svoje doba pisao apostol jugoslavenstva Frano Supilo, događa i kulturnijim narodima kad im dogori do nokata!) – odgovor koji je doista bio oštar i nemilosrdan i koji nam do danas visi kao mač nad glavom – kako bi, dakle, taj hrvatski odgovor izgledao nemotiviran, bezrazložan, besmislen, ukratko: kako bi ga se moglo tumačiti kao izraz takozvane hrvatske genocidnosti, naše tobožnje urođene narodne sklonosti prema zločinu, sklonosti zbog koje zaslužujemo da zauvijek imamo *na nogah teške negve, a na rukah lisičine* (Mažuranić).

Knjiga poput ove koju predstavljamo, nažalost, malo kad je bila potrebija nego danas, kad smo suočeni s pravim povodnjem *prvodecembarskih sentimentata* koji nas zapljuskuje upravo ovih dana, o stotoj obljetnici najmračnijeg događaja u posljednjih nekoliko stoljeća hrvatske povijesti.

Taj povodanj nam ne dolazi samo iz pera onih kojima svijet i dalje počinje s Vardarom i završava na Triglavu (pa je od njih naivno išta drugo i očekivati!), nego i iz pera onih se inače, bar javno, vole ne smatrati poklonicima *prvodecembarskih, šestojanuarskih* i s njima nerazdvojivo povezanih i posve sličnih avnojsko-karađorđevskih himera koje su – čudesnom ironijom sudbine – uvijek (i 1942. i 1943. i 1971.) nekako i simbolički, kalendarom i toponimima, povezani s *prvodecembarskom, karađorđevićevskom* simbolikom.

Svjedočili smo, naime, da nam se ovih dana sa svih strana opravdava ideologe i tvorce Jugoslavije, da se za njih traže stare isprike i nova priznanja – baš kao da smo svi mi tako naivni da ne shvaćamo kako se tu – u tome gatanju po načelu što bi bilo da je

bilo, odnosno što bi bilo da nije bilo – ne radi o prošlosti, nego o sadašnjosti i o budućnosti.

Jer, samo budala ne shvaća da tvrdnja – oslonjena na pojednostavljenu argumentaciju skupine samozvanaca, dijelom i srpskih plaćenika koja se je 1915. prozvala ne hrvatskim, nego Jugoslavenskim odborom (i njihovih podjednakih sudrugova koji su 1918. nezakonito prisvojili prerogative Hrvatskoga sabora) – kako nam je kao narodu pod konac Prvoga svjetskog rata Jugoslavija bila najbolji, a možda i jedini put, ne znači samo pokazivati višak kukavštine nego i manjak znanja.

Jer, onaj tko nešto doista znade, znade i to da je u ono doba bilo i drugih tajnih ugovora poput onoga Londonskoga iz 1915., ali u eri Wilsonovih načela i u ozračju sveopćega svečanog prisezanja na pravo samoopredjeljenja naroda oni ipak nisu realizirani.

Onaj tko nešto doista znade, znade i to da je Hrvatska u jugoslavenskoj državi ne samo politički, kulturno i gospodarski unazađena i balkanizirana, nego je i teritorijalno osakaćena: Istra bez dijela kastavskoga kotara ušla je u sastav Italije, Italiji su pripali Zadar s okolicom, neki kvarnerski i dalmatinski otoci, Rijeka s okolicom je najprije postala posebnom državom, a 1924. je ušla u sastav Kraljevine Italije; ostale su, pak, hrvatske zemlje u sklopu jugoslavenske države *parcelirane* da bi se ostvarila srpska dominacija.

Onaj tko nešto doista znade, znao bi postaviti pitanje: A što bi se vjerojatno događalo čak i u slučaju da je Londonski pakt ostvaren u većoj mjeri nego što je na hrvatsku štetu ostvaren u Versaillesu, Rapallu i Rimu?

Jer: usprkos svim takvim i sličnim nasrtajima, samo slijepac ne vidi da su hrvatske narodne i državne granice na zapadu i na sjeveru zapravo nepromijenjene više od tisuću godinu; one na istoku stalno uzmiču, s istoka se stalno povlačimo, na istoku stalno gubimo; od osmanlijske invazije nikad tako i nikad toliko kao u jugoslavensko doba!

Tvrditi da je velika većina Hrvata htjela i željela Jugoslaviju, kao što nam ovih dana propovijedaju *svjesni i nesvjesni prvodecembarci*, znači biti nesposoban za postavljanje pitanja, zašto je onda u vrijeme austro-ugarskoga pohoda na Srbiju broj hrvatskih dezertera i vojnih bjegunaca bio zanemariv – makar se taj rat nije vodio radi hrvatskih ciljeva i hrvatskih interesa? Zašto su naši sunarodnjaci ratovali protiv Srbije, ako su tako čeznuli za tzv. narodnim jedinstvom?

A dok nam ti naši *svjesni i nesvjesni prvodecembarci* propovijedaju da je velika većina Hrvata htjela i željela Jugoslaviju, moramo se upitati kako to isto nije vidio, primjerice, jedan od vodećih hrvatskih novinara i publicista, Josip Horvat, čovjek kojega nitko priseban ne će proglasiti načelnim, bezuvjetnim i borbenim protivnikom Jugoslavije. Taj novinar zagrebačkog *Obzora* i *Jutarnjeg lista* uz *prvodecembarski* će čin zapisati da su tri hrvatske generacije propovijedale, „čak i ispovijedale“ jugoslavenstvo, a unatoč tome u trenutku nastanka jugoslavenske države tu ideju nije prihvaćao ni jedan posto pučanstva.

Ni jedan posto, kaže nam upućeni suvremenik Josip Horvat – velika većina, tvrdi nam današnja kvazihrvatska historiografija, historiografija što o hrvatskome trošku i danas plazi ispod jugoslavenske truleži!

Nismo tada imali prijatelja ni moćnih saveznika, poteže se dodatni argument za tu izmišljotinu, novi razlog protiv hrvatske države.

Nismo, istina je, ali – zar smo 1990./91. imali prijatelja i moćnih saveznika?

Jer, prijateljstva i savezništva ne padaju iz kiše, nego se stvaraju, samo – treba to htjeti! Trebalo je i 1914. i 1915. i 1918. htjeti hrvatsku državu; trebalo je tada stvarati hrvatske odbore i hrvatske komitete!

Trebalo je htjeti Hrvatsku, moralo se htjeti! Oni dijelovi naše elite koji to nisu htjeli, ne zaslužuju ispriku, a oni koji su je htjeli, zaslužuju priznanje.

Jer, mjera stvari je Hrvatska, a nije mjera stvari ni tzv. narodno jedinstvo, ni *Drang nach Osten*, baš kao što i danas mjera stvari ima biti Hrvatska, a ne kojekakve nadnacionalne himere.

Ima, ako mi dopustite digresiju koja je prema mome mišljenju ovdje više nego umjesna, u tzv. Tuđmanovim transkriptima jedan iz prve polovice 1991., koji je i za današnju našu temu ilustrativan i rječit poput biblijskih prispodoba.

Na jednoj od sjednica Vrhovnoga državnoga vijeća – a ti transkripti su, kao što su i iz medija mogli vidjeti i oni koji ih nikad nisu imali u rukama, pisani poput dramskih tekstova, sa svojevrsnim didaskalijama i pisarskim opaskama – jedan još živući član toga kolektivnog tijela koje je utemeljio predsjednik Tuđman – počeo obrazlagati da bi, u svjetlu hrvatske vojne slabosti i neraspoloženja tzv. međunarodne zajednice, možda ipak trebalo okaniti se maštanja o hrvatskoj državi te iskreno prionuti reformiranju Jugoslavije.

Transkript ne laže, njegove didaskalije govore same za sebe. Nitko, baš nitko od nazočnih nije se oglasio, nitko nije prosvjedovao, samo – predsjednik Tuđman!

Nisam, naravno, bio nazočan toj sjednici, ali iz spomenutih *didaskalija* i brojnih trotočja u transkriptu mogu sebi sasvim zorno predočiti Tuđmanov izgled.

Njegov je bijes toliki da govori isprekidano.

Isprekidano, ali nedvosmisleno.

Govori, otprilike: Hrvati imaju pravo na državu i tu državu moraju imati; a kad bismo mi od toga odustali zato što smo nedovoljno snažni i zato što svijet ne želi Hrvatsku, onda bi nas naš narod s pravom proglasio izdajicama!

Nakon toga kratkog Tuđmanova monologa transkript bilježi jednu jedinu reakciju, onu Ivana Milasa, sad pokojnoga kratkotrajnog ministra pravosuđa, javnosti poznatijega kao čuvara državnog pečata.

Samo je Milas rekao: „Tako je, Predsjedniče!“ Svi ostali su šutjeli.

I sad zamislimo da je – usred te sveopće šutnje, neodlučnosti i manjka samopouzdanja – na Tuđmanovu mjestu bio Supilo sa svojim „Jugoslavija ili ništa!“ Ili da je na njegovu mjestu bio Kerubin Šegvić, sa svojim „Volim narodno ujedinjenje nego sve republike ovoga svijeta!“

Srećom, tamo je bio Tuđman, a nije bio ni Supilo, ni Šegvić ni Maček.

Tuđman je htio, i zato je i uspio.

Treba htjeti, jer se može samo kad se hoće. To je ono što nam želi sakriti naša *prvodecembarska historiografija*, zaogrnutu ne samo tuđinskim, nego i ona zaogrnutu hrvatskim bojama.

Jer, pristati uz tvrdnju da je Jugoslavija za nas bila najbolje rješenje, zapravo znači dati za pravo onima koji su 1914. pisali:

„Ako u Zagrebu imade osamdeset hiljada stanovnika, pedeset njih bi trebalo povesti na klaonicu, pet njih da odnese Sava, pet drugih da potopi kakav nezamišljeno siloviti dažd, a sa velikom masom od preostalih dvadeset hiljada, trebalo bi u kakav moralni nacijonalni prugatorij“, kako bi se na energiji, ozbiljnosti, srčanosti, požrtvovnosti, zanosa i vjere „predkosovskih, kosovskih i pokosovskih radnika“, postiglo „demokratsko i rasno“ jugoslavenstvo.

Demokratsko, dakle – na način da se dvije trećine Zagrepčana zakolje ili udavi!

A zamislite da je netko u hrvatsko ime ili u ime Hrvatske napisao ili kazao kako za postignuće nekoga političkog cilja treba klati, utapati, ubijati!

Bi li taj bio počašćen reprezentativnom ulicom u glavnome gradu Hrvatske, kao što je počašćen onaj koji je za Jugoslaviju bio spreman umoriti dvije trećine njegovih stanovnika!?

A činjenica da šutimo pred *prvodecembarskim sentimentima* dovoljno govori o našoj ravnodušnosti i o našoj političkoj i nacionalnoj nezrelosti.

Jer, na koncu, nemojmo se zavaravati: pristati na apologiju ili opravdanje Jugoslavije u bilo kojem obliku, znači pristati uz Grgu Anđelinovića i njegove ruke krvave do lakata, znači – blagosloviti one strojnice na Jelačićevu trgu!

Ako je, naime, Jugoslavija bila spas za hrvatski narod, onda je, žrtvujući dio za cjelinu, ovu šaku hrvatskih domobrana možda doista trebalo postrijeljati!

A mi znamo da nije, jer: mi smo bili, jesmo i ostat ćemo na njihovoj strani, nasuprot svim ondašnjim i današnjim Anđelinovićima!

Tomislav JONJIĆ